

Гвоздік О. І. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3146-2120>;

Старенький О. С. – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4517-726X>

Логіка формування доказової бази в кримінальному провадженні

Актуальність. Удосконалення правозастосовної діяльності є одним з пріоритетних напрямів реформування правової системи України. Зокрема, досить актуальною є проблема методів формування, оцінювання та раціонального використання доказових матеріалів у межах слідчо-процесуальних дій, яку досліджують у сучасній науковій літературі здебільшого в суто юридичній площині, тоді як об'єктивно-логічні підвалини цих методів наразі є недостатньо вивченими. Нагальною є потреба в дослідженні логіки формування доказової бази в кримінальних провадженнях, оскільки останні вирізняються найбільшою складністю в контексті їхніх завдань, засобів і процесуальної форми. Відповідно, **мета** цієї статті полягає у виявленні, формулюванні та систематизації тих принципових засад, на яких ґрунтується логіка раціональної організації процедур щодо отримання й аналізу доказів у кримінальному провадженні. **Методологія.** Метод порівняльного аналізу використано для виявлення спільних моментів і розбіжностей у підходах до розроблення методологічних засад формування та оцінювання доказової бази. Метод індуктивного узагальнення застосовано з метою визначення ключових тенденцій у сучасних дослідженнях основ доказового права, а також під час формулювання логічних критеріїв оцінки доказів. На основі методу критичного аналізу здійснено оцінювання поширених методологічних концепцій у цій сфері з точки зору їхньої обґрунтованості й логічної прийнятності. Для чіткого визначення логічних критеріїв доказовості аргументаційних процедур у кримінальному провадженні застосовано метод формалізації. Метод логіко-семантичного аналізу використано з метою визначення умов релевантності застосування методологічного інструментарію сучасної логіки для оптимізації слідчо-пошукових заходів і доказових стратегій у кримінальному провадженні. **Наукова новизна.** Обґрунтовано та систематизовано логічні засади формування доказової бази в кримінальному провадженні, а також визначено умови їх ефективного застосування під час здійснення слідчо-пошукових заходів і доказових процедур. **Результати дослідження.** Логічними умовами раціональності формування доказової бази є попередня обґрунтованість, несуперечливість (формальна та змістова сумісність) і достатність доказів для прийняття однозначного (безальтернативного) рішення в розслідуваній справі. Для забезпечення цих умов застосовують відповідні логіко-методологічні засоби, що є вагомим чинником підвищення ефективності кримінального провадження. Цьому сприяє методологічне спрямування таких засобів на оптимізацію доказових процедур шляхом своєчасного «відсіювання» суперечливої інформації та конструктивного узгодження уявної моделі розслідуваних подій із фактичними обставинами. **Практична значущість.** Пропонований у статті методологічний підхід передбачає суттєве розширення можливостей у контексті об'єктивізації та раціоналізації підходів до формування й оцінювання доказової бази під час кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження; доказова база; методи доказування; оцінка доказів; критерії доказовості; логіка доказування.

Вступ

Одним з пріоритетних напрямів реформування правової системи України є вдосконалення правозастосовної діяльності, від ефективності якої значною мірою залежить реалізація ідеї правової держави. Водночас коефіцієнт успішності цієї діяльності передусім залежить від стану розвитку й методологічного забезпечення доказового права як нормативної основи справедливого вирішення конфліктів, спричинених зіткненням інтересів індивідуальних, суспільних і державних суб'єктів.

З огляду на зазначене, актуальною є проблема методів формування, оцінювання та раціонального використання доказових матеріалів у процесі слідчо-процесуальних дій. У сучасній науковій літературі цю проблему висвітлюють здебільшого в суто юридичній площині (з позиції відповідності законодавчо визначеним умовам

належності, допустимості, достовірності й достатності доказів в адміністративному судочинстві [1], кримінальному провадженні [2], конституційному судовому процесі [3] тощо). Водночас варто зауважити, що наведені оцінні критерії прийнятності та функціональної надійності доказової бази мають узгоджуватися не лише з нормативно закріпленою волею суб'єктів державної влади, а й з об'єктивно-логічними умовами раціональності. Однак у своєму логічному вимірі ці нормативні вимоги до збирання та оцінювання доказів, на жаль, донині залишаються недостатньо вивченими.

Варте уваги передусім вивчення специфіки формування доказової бази в кримінальних провадженнях, оскільки останні вирізняються складністю в контексті їхніх завдань, засобів і процесуальної форми [4 с. 271], чим, власне,

зумовлена їхня специфіка, що простежується вже на рівні безпосередньо логічних основ такого формування. Відповідно, мета цієї статті полягає у виявленні, формулюванні й систематизації принципів засад, на яких ґрунтується логіка раціональної організації процедур щодо аналізу доказів у кримінальному провадженні.

Матеріали та методи

У межах дослідження опрацьовано низку наукових праць, присвячених вивченню актуальних філософсько-правових і спеціально-юридичних питань удосконалення теорії та практики доказування в процесі кримінального провадження. Особливу увагу зосереджено на ступені розроблення методологічних аспектів формування й оцінювання доказової бази щодо її належності, допустимості, достовірності й достатності. У межах такого вивчення використано методи: *порівняльного аналізу* (для виявлення спільних рис і розбіжностей у підходах до тлумачення й розв'язання зазначених проблем), *індуктивного узагальнення* (з метою визначення ключових тенденцій у сучасних дослідженнях основ доказового права, а також під час формулювання логічних критеріїв оцінки доказів), *критичного аналізу* (під час оцінювання поширених методологічних концепцій у цій сфері з точки зору їхньої обґрунтованості й логічної прийнятності).

Для визначення та формулювання логічних критеріїв доказовості аргументаційних процедур у кримінальному провадженні застосовано метод *формалізації*, на підставі якого ці критерії набувають ознак функціональної однозначності й універсальності, що є вагомим чинником протидії суб'єктивізму в доказовому процесі.

Метод *логіко-семантичного аналізу* використано для визначення умов релевантності застосування методологічного інструментарію сучасної логіки для оптимізації слідчо-пошукових заходів і доказових стратегій у кримінальному провадженні.

Результати й обговорення

Специфіка доказування в кримінальному провадженні. Як було зазначено вище, доказовий процес у кримінальних справах вирізняється більш складною структурою та ширшим діапазоном процедурних аспектів порівняно з відповідними процесуальними діями в інших галузевих сферах юриспруденції. Так, наприклад, якщо в адміністративному процесі (згідно зі ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України) формування доказової бази спрямоване передусім на отримання будь-яких даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, що мають значення для правильного її вирішення (тобто

таких, що підтверджують чи спростовують гіпотетичне визнання факту того чи іншого адміністративного правопорушення), то під час розслідування кримінальних правопорушень об'єкт доказування охоплює значно ширше коло обставин. Відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності й інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби, знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Уже навіть перший пункт цієї частини статті КПК України передбачає не лише встановлення наявності або відсутності факту кримінального правопорушення, а й відтворення цілісної динамічної картини розслідуваних подій. Причому в логіко-методологічному контексті тут уже неможливо буде обмежитися суто дедуктивним підведенням конкретних обставин розслідуваної справи під загальні визначення норм закону, оскільки принципи логічної дедукції є релевантними виключно стосовно синхронних подій (тоді як розгортання картини злочину завжди пов'язане з часо-просторовою динамікою).

Крім того, під час розслідування кримінальних справ значно жорсткими є умови визнання достовірності наданих доказів. Зокрема, ця

достовірність забезпечується шляхом досить розгалуженого комплексу слідчих дій, серед яких вирізняють (специфічний для таких справ) слідчий експеримент із застосуванням сучасних техніко-криміналістичних засобів. Адже, з точки зору логічних умов доказовості, будь-який висновок можна вважати достатньо обґрунтованим, лише за умови, якщо він впливає з підстав, істинність яких є попередньо встановленою (дотримання принципів і закономірних правил дедуктивної логіки з істинних підстав унеможливорює отримання хибних висновків).

У межах інших галузей процесуального права не передбачено подібних верифікаційних заходів, а отже відмінними є й нормативні вимоги до доказової бази. Так, у сфері адміністративного судочинства, згідно зі ст. 75 КАС України, «достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи». Щоправда, тут варто констатувати недостатню логічну виваженість цього визначення: адже, з огляду на вказані логічні умови доказовості, для того, щоб обґрунтовано вважати певні обставини справи «дійсними» (істинними), потрібно виходити з *достовірних* (попередньо доведених) доказів, а не навпаки – визнавати докази достовірними через те, що вони дозволяють пояснити фактичні обставини розслідуваної справи.

Не вдаючись до поглибленого аналізу специфічних моментів доказування в кримінальному провадженні, більш докладно розглянемо його логічні підвалини. У цьому вимірі варто проаналізувати передусім нормативні вимоги до доказової бази, оскільки кожна з них, крім юридичних аспектів, має логіко-організаційну площину.

Доказова база в кримінальних правопорушеннях і вимоги до неї. Згідно з кримінально-процесуальним законодавством України, доказову базу в кримінальному провадженні становлять фактичні дані, отримані в передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК України). Причому процесуальними джерелами доказів є: показання – відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм значущих обставин у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 95 КПК України), речові докази, документи, висновки експертів (ч. 2 ст. 84 КПК України).

Оцінка доказових матеріалів здійснюють з позиції встановлених вимог, тобто таких критеріїв, як належність, допустимість, достовірність і достатність (ч. 1 ст. 94 КПК України). Так, відповідно до ст. 85 КПК України, належними є

докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Водночас слід зауважити, що зміст поняття «підтвердження» слід розглядати передусім у логічній площині, де визначаються об'єктивні підвалини цієї юридичної вимоги. Адже інакше доказовий процес стикатиметься з непереборним суб'єктивізмом в оцінках доказів. Наприклад, факт виявлення знаряддя вбивства (з явними слідами крові потерпілого) під час обшуку помешкання підозрюваного можуть тлумачити досить неоднозначно: з одного боку, його можна подати як прямий доказ, що підтверджує вину підозрюваного, а з іншого – як підтвердження спроби дезорієнтувати слідство (оскільки в таких випадках виконавець зазвичай позбавляється знаряддя злочину та слідів причетності до нього). Тож належність доказів з точки зору їхньої значущості для підтвердження певних обставин розслідуваної справи потребує оцінювання щодо їхньої відповідності логічним умовам доказової аргументації (детальніше про це буде йтися в наступній частині статті).

Що стосується вимоги допустимості доказів, то, згідно зі ст. 86 КПК України, ними є докази, отримані в порядку, встановленому процесуальним законодавством України. Зокрема, ідеться про відповідність нормативним критеріям процедур виявлення, фіксації, опису, пакування та вилучення доказів у межах кримінального провадження як умов їхнього використання у вигляді засобів доказування значущих обставин справи. Зміст цієї ознаки доказу традиційно розглядають у площині чотирьох аспектів: 1) належний суб'єкт проведення процесуальних дій; 2) передбачене законом джерело даних, що утворюють зміст доказу; 3) належна процесуальна дія, яку застосовують для одержання доказів; 4) встановлені процесуальним законом порядок проведення процесуальної дії та форма фіксації її результатів [2, с. 302]. Причому в чинному кримінально-процесуальному законодавстві досить детально визначено умови недопустимості доказів (ст. 87, 88, 88¹, 89 КПК України). Зокрема, юридично неприпустимими вважають докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами; отримані на підставі показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні; якщо вони стосуються не конкретних обставин розглядуваної справи, а особи підозрюваного (його рис характеру, біографії, попередніх судимостей тощо).

Варто зважати на те, що зібрані докази можуть цілком відповідати всім цим нормативно-правовим умовам, будучи водночас логічно несумісними (тобто недопустимими з точки зору принципових умов раціональності доказових процедур). Відношення логічної сумісності полягає в можливості визнання одночасної істинності тих чи інших тверджень. Тому відсутність цієї можливості стосовно всіх компонентів доказової бази вказує на наявність серед них певних лжесвідчень (причому не можна однозначно стверджувати, який саме з отриманих доказів не відповідає дійсності). Таким чином, ця доказова база (відповідно до «головного правила аргументів») не може фігурувати як фактична основа доказування (хоча б через те, що на суперечливих аргументах можна однаково «успішно» побудувати як обґрунтування, так і спростування одного й того самого висновку).

Слід зауважити, що стосовно достовірності й достатності доказів законодавець не встановлює спеціальних нормативних критеріїв (як відносно щойно розглянутих вимог належності та допустимості), обмежуючись загальною для всіх оцінних критеріїв апеляцією до «внутрішнього переконання» суб'єктів доказового процесу: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з позиції достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» (ч. 1 ст. 94 КПК України).

Наведений підхід цілком закономірно дедалі частіше зазнає критики в сучасній юридичній літературі, адже «слідчий, прокурор оцінює свої дії та рішення від власного імені, керуючись особистими уявленнями про справедливість, обов'язок, коректність, доцільність тощо... Головний недолік внутрішнього переконання – це вплив суб'єктивних факторів на прийняття рішень у кримінальному провадженні. Внутрішнє переконання є категорією, що відображає суб'єктивне ставлення до об'єктивної реальності. Особиста думка та переконання однієї особи щодо достовірності й достатності доказів, які підтверджують або спростовують винність того чи іншого підозрюваного (обвинуваченого), не можуть бути мірилом об'єктивності. Слід брати до уваги таке явище, як професійна деформація, коли з роками в значній частині працівників правоохоронних органів виробляється певний стійкий обвинувальний стереотип до оцінки доказової інформації» [5, с. 326].

Огляду на те, що об'єктивні умови обґрунтованості будь-якої аргументації визначаються універсальними логічними принципами

побудови доказових процедур, розглянемо більш докладно саме цей аспект проблеми.

Логічний аспект збирання та оцінки доказів у кримінальних справах. Збирання доказів у кримінальному провадженні й оцінка їхньої належності передбачає «вписування» останніх у контекст гіпотетичної картини розвитку розслідуваних подій, з позиції якої визначається їх значущість для проведення слідчих заходів і доказових процедур. Причому логічні аспекти побудови цієї картини та формування доказової бази щодо її обґрунтування знаходяться у своєрідній двобічній кореляції: з одного боку, конструктивне розгортання першої спрямовує пошукові стратегії слідства на виявлення нових значущих для справи фактів, а з іншого – на підставі розширеної таким чином фактичної бази здійснюються подальші логічні кроки в плані побудування зазначеної картини шляхом підтвердження, відхилення чи коригування її компонентів у світлі нововиявлених доказових матеріалів.

Аналізуючи логічні основи розслідування, варто зауважити, що останнє, як і будь-яке процесуальне явище, має діахронічний характер (тобто передбачає відтворення не «застиглої» картини подій, а такої, що змінюється з плином часу). Попри те, що правила формальної логіки, які базуються на стандартних семантиках, передбачають їх застосовність до синхронізованих об'єктів, ця обставина не є нездоланною перешкодою на шляху застосування навіть таких правил у слідчій практиці. Адже динаміку будь-якого процесу (зокрема розгортання картини розслідуваної події) можна подати у вигляді послідовності «стабілізованих» станів цієї картини на різних часових рівнях (подібно до того, як послідовна зміна «знерухомлених» кадрів на кіноплівці відтворюватиме зміну часо-просторових характеристик об'єкта). На кожному з цих рівнів стають дієвими формально-алгоритмічні правила логіки, що задають відношення *сумісності* й *впливання*, згідно з якими на підставі наявних доказів можна чітко визначити, які з компонентів гіпотетичної картини злочину можна відхилити, які обґрунтувати, а які все ще залишатимуться вірогідними. Що ж стосується логічного оцінювання інформації про діахронічні події, які відбуваються на різних часових рівнях, то підґрунтям таких оцінок є відношення *досяжності* подальшого стану досліджуваної ситуації з попереднього [6]. Причому такі відношення вже не є суто формальними за своїм характером (тобто вони не можуть бути зведеними до певних незалежних від змісту аналізованої інформації стандартних алгоритмів), а тому потребують залучення відповідного практичного досвіду для отримання обґрунтованих (чи принаймні гіпотетичних) висновків щодо обставин розслідуваної справи [7]. Таким чином, логіка раціоналізації слідчих дій має бути зорієнтована на

досягнення функціональної єдності її синхронічного та діахронічного аспектів, а також на ефективне комбінування формальних і неформальних підходів за логічного моделювання доказових процедур у кримінальному провадженні.

Докази не лише мають бути належними засобами (як у юридичному, так і в логічному значенні) виконання завдань щодо підтвердження чи спростування припущень про обставини справи, які підлягають доказуванню, а й повинні бути допустимими як з процесуальної точки зору, так і в контексті відсутності логічних несумісностей у самій їх системі. Зауважимо, що наявність несумісних (взаємовиключних) свідчень у доказовій базі може мати явний або латентний характер. У першому випадку йдеться про ствердження та заперечення одного й того самого стану речей (ситуації, обставини тощо) у різних свідченнях. У разі ж латентної (прихованої) несумісності жодна пара доказів прямо не заперечують один одного, проте їхню недопустиму суперечливість можна виявити шляхом отримання з них хоча б однієї пари взаємовиключних логічних наслідків. Попри те, що ці наслідки не можуть бути *одночасно* визнані істинними, нерідко зберігається можливість логіко-синхронічних оцінок сумісності навіть доказів щодо подій, які не збігаються в часі. Наприклад, експертні висновки: «Смерть потерпілого настала близько 6,5–7 год тому» і «12 годин тому потерпілий ще був живий» хоча й стосуються різних моментів часу, однак є сумісними з точки зору врахування часової дистанції обставин, описуваних ними, по відношенню до спільного моменту оцінювання цих доказів.

Варто зауважити, що логічна несумісність доказів може мати як формальний, так і змістовий характер. Наприклад, показання, згідно з якими «Фігурант Х знаходився в місці А» та «Фігурант Х знаходився у місці В» (за умови достатньої віддаленості пунктів А і В один від одного) є формально несумісними (оскільки неможливість їх одночасної істинності не залежить від значень змінних Х, А та В); тоді як свідчення про те, що «Фігурант Х у момент часу T_1 знаходився у місці А» та «Фігурант Х у момент часу T_2 знаходився у місці В» не є формально несумісними (адже в різні моменти часу цілком можливо знаходитись у різних точках простору), однак, у разі фізичної неможливості подолання відстані $|AB|$ за проміжок часу $|T_1 - T_2|$, такі свідчення стають *змістовно* несумісними. Певна річ, що доказова база, котра у своїй сукупності не відповідає критерію логічної несуперечливості (явно чи латентно, формально чи змістовно), не може визнаватися допустимою основою доказових процедур.

Дискусійною проблемою сучасної юриспруденції є також питання щодо умов достовірності доказів. Адже з точки зору логічних основ аргументації доказовість обґрунтованих висновків

може бути гарантована лише за умови (хоча й не достатньої, але ж необхідної), відповідно до якої всі задіяні підстави мають бути істинними (попередньо доведеними чи самоочевидними); тоді як в юридичній практиці далеко не завжди існує можливість реалізації цієї умови (вже навіть через наявність нормативно визначених процедурних, ресурсних, часових та інших меж, що регламентують здійснення кримінального провадження). Так, наприклад, у вітчизняному законодавстві оцінку ступеня достовірності доказів визначають як предмет розсуду суб'єктів доказового процесу (згідно з їхнім «внутрішнім переконанням»), що, як було зазначено вище, містить ризики суб'єктивізму й волюнтаризму у виробленні та прийнятті процесуальних рішень. З огляду на це, дедалі частіше пропозиції щодо введення певних нормативних стандартів доказування (зокрема стосовно показників вірогідності доказів) на кшталт того, як це представлено в правових системах англо-американського типу. У цьому контексті для кожної галузі процесуального права встановлено певний «прохідний поріг» у вигляді статистично-ймовірнісного індексу, що визначається на проміжку від 0 до 1 (де «0» – безсумнівній достовірності) [8]. Так, наприклад, для цивільно-процесуальних спорів цей індекс має бути вищим за поріг 0,5, тоді як для кримінальних справ він має бути якомога ближчим до 1, щоб виключати «розумні сумніви» в достовірності наданих доказів. Причому доказовим стандартом, передбаченим для застосування в цивільних судах, є «*превага доказів*» (відомий як «баланс імовірностей»). Згідно з таким стандартом, висновок приймають за умови, що «він видається радше істинним, аніж хибним, з огляду на наданий доказ, тобто коли ймовірність його прийнятності на підставі наданого доказу перевищує 50 %. Стандарти ж доказування в кримінальних судах є більш строгими, адже переконливість вимагає, щоб винність була встановлена *за межами розумних сумнівів* («*beyond reasonable doubt*»). Цей умовний зворот також може бути інтерпретовано в термінах імовірнісного порогу – як такий, що передбачає ймовірність, значно вищу за 50 %» [9, с. 1193].

Вказаний підхід викликає чимало запитань і заперечень. Так, не зовсім зрозумілим є те, як можна вважати доказом свідчення, достовірність якого є меншою ніж 100 % (тобто є суто гіпотетичною, а тому не може кваліфікуватися як перевірений і підтверджений факт). Крім того, як слушно зауважує американський дослідник Р. Пардо, описаний підхід до оцінки доказів стикається з так званим «парадоксом кон'юнкції». Останній полягає в такому: позивач виграє справу, коли надані ним докази дають змогу суду оцінити ступінь прийнятності кожного елемента його

позовної тези ймовірнісним індексом, вищим за встановлений «поріг». Однак якщо його позов складається з двох чи більше логічно незалежних елементів (коли жоден з них не впливає з інших елементів), то ймовірність їхньої кон'юнкції (одночасного визнання) завжди буде меншою за ймовірність кожного окремо взятого елемента (наприклад, ймовірність випадання «орла» під час підкидання симетричної монети становить 0,5, а випадання двох «орлів» поспіль буде $0,5 \times 0,5 = 0,25$). Тому, попри «прохідну» оцінку кожного елемента предмета доказування, ймовірнісний індекс їхньої кон'юнкції може виявитися нижчим за встановлений «поріг», а отже, загалом цей позов буде вважатися програшним з точки зору описаного критерію [10, с. 267–268]. Так, якщо цивільний позов містить елементи А і В, кожен з яких має «прохідний» для цієї сфери права індекс доказовості (скажімо, $P(A) = 0,6$, а $P(B) = 0,7$), то $P(A \wedge B) = 0,6 \times 0,7 = 0,42$ (за умови стохастичної незалежності А і В), що є нижчим за встановлений для цивільних судів «прохідний поріг» – 0,5. Ще більшою мірою це стосується кримінальних справ, де доказові стандарти є значно вищими.

Таким чином, як зауважує О. Тягло, низка сучасних досліджень, «виявляючи потребу в загальнологічному стандарті доказування в юриспруденції, водночас засвідчують його недостатність» [11, с. 89]. Попри те, що цей стандарт є засобом доказового віднайдення ймовірностей конкуруючих висновків, він не встановлює критеріїв вибору та визнання одного з них правильним (якщо ситуація не зводиться до того окремого випадку, коли ймовірність одного з висновків точно дорівнює одиниці, а всіх інших – нулеві, і вибір є безальтернативним)» [11, с. 89].

Одним із шляхів логічної оцінки доказів щодо їхньої достовірності є їх системне дослідження в контексті цілісної картини розслідуваних подій. Причому зміст кожного доказу під час його «вписування» в таку картину та зіставлення з іншими фактичними матеріалами стає більш «чутливим» до виявів його невідповідності динаміці розгортання цієї картини. Тому «під час проведення перевірки показань слідчий сприймає реальне місце, предмети, сліди, а також пояснення й дії особи, показання якої перевіряють. Уявна модель доповнюється сприйнятими образами справжньої обстановки, а також поясненнями й діями цієї особи. Відбувається поступовий перехід від інформаційно-ймовірнісної до інформаційно-достовірної моделі. Одночасно слідчий зіставляє отриману інформацію з уявною моделлю події, яку перевіряють. Унаслідок цього останню оцінюють з огляду на відповідність дійсній обстановці на місці події, а протиріччя, неточності й незрозумілості в показаннях усувають» [12, с. 258].

Ефективним методом встановлення достовірності доказів та їх достатності для обґрунтування гіпотетичної картини розслідуваних подій є слідчо-експериментальне моделювання [13; 14; 15]. Його зміст полягає в тому, що спочатку на основі зафіксованих на стадії попереднього слідства фактичних обставин і свідчень вибудовується гнучка (з можливістю варіації змінних параметрів) експериментальна модель досліджуваної ситуації. На наступному етапі здійснюють уточнення та доповнення даних попереднього слідства новими обставинами, виявленими під час експериментального моделювання, а також «фільтрацію» свідчень, що не можуть бути несуперечливо вписаними в контекст розширеної таким чином базової інформації. Після цього доцільно провести «калібрування» експериментальної моделі (тобто таке її вивірнення, що передбачає багатовимірне узгодження гіпотетичної картини розслідуваних подій із системою наявних фактичних даних, зокрема отриманих у процесі такого експериментування) до якомога повнішої ідентифікації між розслідуваною та експериментальною моделюваною картинами. Логічний зв'язок між останніми з кожним циклом «циркулювання» інформації між експериментальною моделлю (M_e) та розслідуваною ситуацією (S_i) наблизитиметься до взаємодозначного: $M_e \leftrightarrow S_i$, що є логічним критерієм достатності доказів для обґрунтування версії щодо картини злочину. Адже за цих умов вона стає «безальтернативною». Таким чином, наразі дедалі активніше досліджують технічні аспекти оптимізації застосування описаного методу [16; 17].

Висновки

Формування доказової бази в кримінальному провадженні, оцінка її належності, допустимості, достовірності й достатності мають не лише здійснюватися на основі встановлених законом процесуальних стандартів, а й відповідати умовам раціональності побудови аргументації. Оскільки ці умови визначені принциповими засадами логіки, юридичні критерії оцінювання доказів повинні корелювати з логічними. Крім того, застосування логічних методів і пошукових стратегій у процесі кримінального провадження, що вирізняється складністю структури та широтою діапазону процедурних аспектів, є вагомим чинником підвищення його ефективності. Це досягається завдяки методологічній спрямованості таких засобів на оптимізацію доказових процедур шляхом своєчасного «відсіювання» суперечливої інформації та конструктивного узгодження уявної моделі розслідуваних подій із фактичними обставинами.

REFERENCES

- [1] Siomina, V.A. (2016). Nalezhnist, dopustymist, dostovirnist ta dostatnist dokaziv v administratyvnomu sudochynstvi [Properness, admission, authenticity and sufficiency of evidence in administrative law-making]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, Scientific herald of Kherson state university*, 4(2), 48-50 [in Ukrainian].
- [2] Rozhnova, V.V. (2013). Nedopustymist dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Inadmissibility of evidence in criminal proceedings]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnih sprav Ukrainy, Legal journal of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine*, 1, 301-306. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_53 [in Ukrainian].
- [3] Shaptala, N. (2019). Vnutrishnie perekonannia pid chas otsinky dokaziv u konstytutsiyomu sudovomu protsesi [Inner conviction during the evaluation of evidence in constitutional judicial process]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnih sprav, Scientific herald of the National academy of internal affairs*, 1(110), 22-28. DOI: <https://doi.org/10.33270/01191101.22> [in Ukrainian].
- [4] Mykheienko, M.M. (1999). Dokazuvannia u kryminalnomu protsesi [Proving in criminal process]. *Yurydychna entsyklopediia, Juridical encyclopaedia* (vol. 2), 271-272. Kyiv: Ukr. entsykl. im. M.P. Bazhana [in Ukrainian].
- [5] Kalinovska, A. (2019). Otsinka dokaziv u kryminalnomu provadzhenni na stadii dosudovoho rozsliduvannia [Evaluation of evidence in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo, Entrepreneurship, economy and law*, 11, 323-328. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.55> [in Ukrainian].
- [6] Hvozdk, O. (2020). Lohiko-semantychnyi aspekt pobudovy stratehii rozsliduvannia [Logical-semantic aspect of building investigation strategies]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological issues of law*, 2(20), 86-92. DOI: <https://doi.org/10.33270/02202002.86> [in Ukrainian].
- [7] Hvozdk, O. (2021). Formalni ta neformalni aspekty lohiky rozsliduvannia [Formal and informal aspects of investigational logic]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological issues of law*, 2(22), 56-53. DOI: <https://doi.org/10.33270/02212202.56> [in Ukrainian].
- [8] Enoch, D., Fisher, T., & Spectre, L. (2012). Statistical evidence, sensitivity and the legal value of knowledge. *Philosophy and Public Affairs*, 40(3), 197-224.
- [9] Smith, M. (2018). When does evidence suffice for conviction? *Mind*, 127(508), 1193-1218.
- [10] Pardo, M.S. (2019). The paradoxes of legal proof: A critical guide. *Boston University Law Review*, 99, 233-290. DOI: <https://ssrn.com/abstract=3293023>.
- [11] Tiaglo, A.V. (2018). O standartakh dokazatelstva [About the standards of proof]. *Forum prava, The forum of law*, 1, 88-94. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1239007> [in Russian].
- [12] Nehrebetskyi, V. (2021). Videozapys pid chas slidchoho eksperymentu [Video recording during the investigative experiment]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo, Entrepreneurship, economy and law*, 4, 257-261. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.40> [in Ukrainian].
- [13] Hryhorenko, A., Musiienko, O., Boyko-Dzhumelia, V., Sakovskiy, A., & Myrovska, A. (2021). Reconstruction as a method of crime investigation. *Amazonia Investiga*, 10(45), 113-119. Retrieved from <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8336867>.
- [14] Townsley, M., & Birks, D. (2008). Building better crime simulations: systematic replication and the introduction of incremental complexity. *Journal of Experimental Criminology*, 4, 309-333. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-008-9054-4>.
- [15] Sumbarova, M. (2015). Aspects of Tactics of Investigative Experiment in Criminal Procedure of Latvia. *Socrates*, 2(2), 84-91. DOI: <https://doi.org/10.25143/SOCR.02.2015.2>.
- [16] Klymchuk, M., Marko, S., Priakhin, Ye., Stetsyk, B., & Khytra, A. (2021). Evaluation of forensic computer and technical expertise in criminal proceedings. *Amazonia Investiga*, 10(38), 204-211.
- [17] Borysenko, I., Bululukov, O., Baranchuk, V., & Prykhodko, V. (2021). The modern development of new promising fields in forensic examination. *Journal of Forensic Science and Medicine*, 7, 137-144.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Сьоміна В. А. Належність, допустимість, достовірність та достатність доказів в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 48–50. (Серія «Юридичні науки»).
- [2] Рожнова В. В. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 301–306. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_53.
- [3] Шаптала Н. Внутрішнє переконання під час оцінки доказів у конституційному судовому процесі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.33270/01191101.22>.
- [4] Михеєнко М. М. Доказування у кримінальному процесі. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2. С. 271–272.
- [5] Каліновська А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 323–328. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.55>.
- [6] Гвоздзік О. Логіко-семантичний аспект побудови стратегій розслідування. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.33270/02202002.86>.
- [7] Гвоздзік О. Формальні та неформальні аспекти логіки розслідування. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (22). С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.33270/02212202.56>.

- [8] Enoch D., Fisher T., Spectre L. Statistical evidence, sensitivity and the legal value of knowledge. *Philosophy and Public Affairs*. 2012. Vol. 40. No. 3. P. 197–224.
- [9] Smith M. When does evidence suffice for conviction? *Mind*. 2018. Vol. 127. Issue 508. P. 1193–1218.
- [10] Pardo M. S. The paradoxes of legal proof: A critical guide. *Boston University Law Review*. 2019. Vol. 99. P. 233–290. DOI: <https://ssrn.com/abstract=3293023>.
- [11] Тягло А. В. О стандартах доказательства. *Форум права*. 2018. № 1. С. 88–94. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1239007>.
- [12] Негребецький В. Відеозапис під час слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 257–261. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.40>.
- [13] Hryhorenko A., Musiienko O., Boyko-Dzhumelia V., Sakovskyi A., Myrovska A. Reconstruction as a method of crime investigation. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. No. 45. P. 113–119. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8336867>.
- [14] Townsley M., Birks D. Building better crime simulations: systematic replication and the introduction of incremental complexity. *Journal of Experimental Criminology*. 2008. Vol. 4. P. 309–333. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-008-9054-4>.
- [15] Sumbarova M. Aspects of Tactics of Investigative Experiment in Criminal Procedure of Latvia. *Socrates*. 2015. Vol. 2. No. 2. P. 84–91. DOI: <https://doi.org/10.25143/SOCR.02.2015.2>.
- [16] Klymchuk M., Marko S., Priakhin Ye., Stetsyk B., Khytra A. Evaluation of forensic computer and technical expertise in criminal proceedings. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. No. 38. P. 204–211.
- [17] Borysenko I., Bululukov O., Baranchuk V., Prykhodko V. The modern development of new promising fields in forensic examination. *Journal of Forensic Science and Medicine*. 2021. Vol. 7. P. 137–144.

Стаття надійшла до редколегії 15.07.2022

Hvozdk O. – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3146-2120>;

Starenkyi O. – Doctor of Law, Professor of the Department of Criminal Procedure of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4517-726X>

The Logic of Forming the Evidence Base in Criminal Proceedings

Topicality. Improving law enforcement activities is one of the priority areas of reforming the legal system of Ukraine. In particular, the problem of methods of formation, evaluation and rational use of evidentiary materials in the course of investigative and procedural actions, which is studied in modern scientific literature mostly in a purely legal plane, is quite relevant, while the objective and logical foundations of such methods are currently insufficiently studied. Special attention needs to be paid to the research of the logic of the formation of the evidence base in criminal proceedings, since the latter are characterized by the greatest complexity in terms of their tasks, means and procedural form. Accordingly, the **purpose** of this article is to identify, formulate, and systematize the fundamental principles on which the logic of the rational organization of procedures for obtaining and analyzing evidence in criminal proceedings is based. **Methodology.** The method of comparative analysis was used to identify common points and differences in approaches to the development of methodological bases for the formation and evaluation of the evidence base. The method of inductive generalization is applied in order to determine the key trends in modern studies of the foundations of evidentiary law, as well as in the formulation of logical criteria for the evaluation of evidence. On the basis of the method of critical analysis, an evaluation of common methodological concepts in this field was carried out from the point of view of their validity and logical acceptability. For a clear definition of the logical criteria of proof of argumentative procedures in criminal proceedings, the method of formalization is applied. The method of logical-semantic analysis was used to determine the conditions of relevance of the application of the methodological tools of modern logic for the optimization of investigative measures and evidentiary strategies in criminal proceedings. **Scientific novelty.** The logical principles of the formation of the evidence base in criminal proceedings are substantiated and systematized, as well as the conditions for their effective application during the implementation of investigative and search measures and evidentiary procedures are determined. **Research results.** The logical conditions of the rationality of the formation of the evidential base are preliminary justification, non-contradiction (formal and substantive compatibility) and sufficiency of the evidence for making an unambiguous (no alternative) decision in the case under investigation. To ensure such conditions, there are appropriate logical and methodological means, the use of which in the course of criminal proceedings is a significant factor in increasing its effectiveness. In particular, this is achieved thanks to the methodological focus of such tools on the optimization of evidentiary procedures by means of timely «screening» of contradictory information and constructive reconciliation of the imaginary model of the investigated events with the actual circumstances. **Practical significance.** The methodological approach proposed in the article provides for a significant expansion of opportunities in terms of objectification and rationalization of approaches to the formation and evaluation of the evidence base in criminal proceedings.

Keywords: criminal proceedings; evidence base; methods of proof; evaluation of evidence; criteria of proof; logic of proof.